

The first section of the work is an extended discussion of Saadia, *Hovot ha-Levavot*, *Moreh Nevukhim* with its traditional commentaries, the *Ikkarim* and other works on the question of proofs from nature for the existence of God, and on whether the world is created or eternal. Earlier we suggested that a certain discourse by R. Shneur Zalman leads towards the philosophic tradition. This discourse, which claims that the existence of God is a matter of Reason rather than Faith by arguing from the microcosm to the macrocosm, is discussed by R. Menahem Mendel in *Sefer ha-Hakirah*. He asks whether this rational proof depends on belief in the eternity of the soul, in which case, he says, as *Moreh Nevukhim* puts it: ערבך ערבא צריך.⁴⁷ This means the third Lubavitch leader was applying the tools of Reason in examination of the tradition of Habad teachings of which he was the foremost inheritor and exponent. His discussion continues, in philosophic fashion, with the assumption (which of course he really rejects) that the soul is *not* eternal. By this means he then demonstrates validity in R. Shneur Zalman's proof for the Divine, even if one holds the false view that the soul is not eternal.⁴⁸

In the discourse by R. Shneur Zalman, Reason, or *da'at* ("Knowledge"), is stated as being sufficient for comprehending the Lower Unity, the immanent radiance, termed *memaleh kol 'almin*, but Faith is needed for the Higher Unity, the transcendent radiance termed *Sovev kol 'almin*. R. Menahem Mendel adds, in his discussion of this discourse, that through Reason one can reach an intimation of *Sovev kol 'almin* as well.⁴⁹

With R. Shneur Zalman's teachings as a basis, we thus see R. Menahem Mendel moving forward into a domain where, in his view, traditional philosophy and Hasidic teaching meet. He then proceeds to discussion of passages from *Neḥmad ve-Na'im*, a work on cosmology by David Ganz (1541-1613), the Jewish scholar who met Tycho Brahe.⁵⁰

124* The focus here is on the question of the movement of the spheres, and their interaction with each other. R. Menahem Mendel quotes from Ganz the image of the boat sailing from west to east, on which a man is walking, on whom a fly is crawling, in order to express the interdependence of the movement of heavenly bodies.⁵¹ He compares

47 *Derekh Emunah ha-nikrah Sefer ha-Hakirah* (Brooklyn, 1955), fol. 8a, quoting *Guide*, II, 74, 7th path.

48 *Derekh Emunah*, 7b-8a.

49 *Ibid.*, 8b.

50 See Andre Neher, *David Ganz u-Zemano* (Jerusalem, 1982), ch. 3.

51 *Derekh Emunah*, 10b.

ideas from Ganz with statements in the *Ikkarim* and also the Talmud, in order to demonstrate that the unity of the universe is due to the power of the Creator. He knows that Ganz is quoting non-Jewish scholars,⁵² but believes that a legitimate synthesis can be made of non-Jewish science, classical Jewish philosophy, the Talmud and Habad Hasidic teachings. The "Lower Unity" perspective, taught by R. Shneur Zalman and elaborated by R. Dov Ber, coming to a further stage of fruition in the teachings of the third Lubavitch leader, is that the heavens, and indeed all existence, express the glory of God.

What was the purpose of this Habad "rationalism"? One answer is that the very nature of Habad thought is a quest to communicate with *oneself*. The attempt to define the other-worldly in rational terms was seen as an effective method to internalise the intrinsically esoteric concepts of Hasidism.

At the heart of these is the theme of *bitul*, self-transcendence. Despite their intellectualist and "rational" quality, the teachings of Habad were seen as transmitting contact with the Divine. The aim was that this supra-rational dimension should then become part of the individual's daily life — with its rational, "normal" parameters. The Habad goal was that through profound contemplation the Hasid should come to the realisation, as expressed by R. Yitzhak Aizak, that *altz is Got* — but at the same time, *der velt iz a velt, un es shat gor nit*.

This synthesis of rational and supra-rational elements can, therefore, be seen as a concomitant to the early communication ethos of Habad: in order to transmit esoteric concepts to rational people, rational methods have to be employed.

At the same time, this aspect of Habad teaching gave its followers in the 19th century the confidence to look with scorn at the promises of the Haskalah. According to Habad tradition, R. Menahem Mendel's tract on philosophy was compiled in connection with his meetings with the Maskilim and government ministers in the struggle concerning Jewish education in the 1840's.⁵³ Investigation of philosophy gave him a language with which to communicate with the Maskilim, and also affirmed that the path of rational exploration of existence itself leads back to Torah, in particular to its inner dimensions.⁵⁴ This also helps us understand why,

52 See *ibid.*, fol. 12a, referring to "*hoker gadol me-hakhmei ha-umot*".

53 See the preface to the 1955 edition of this work.

54 This approach is also espoused by the contemporary Habad leadership. See the collection of

in the second decade of the 20th century, R. Shalom Dovber should have had this book printed, with a further supplement in the following year.⁵⁵ His aim was that the "rational" dimension of Habad would arm the young scholar against the contemporary varieties of secularism.

Hence, as East European Jewry began to enter the modern world, in perhaps a rather unexpected way the rational element of Habad thought served to protect and preserve the spiritual core of the supra-rational relationship with the Divine embodied in this branch of Hasidism.

letters on the relation between Judaism, philosophy and science, by Rabbi M.M. Schneerson, *Emunah u-Mada* (Kfar Habad, 1977). See also a *Sihah* (teaching) discussing modern scientific development in relation to the spread of knowledge of the Jewish mystical tradition: *Likkutei Sihot*, Vol. 15 (Brooklyn, 1980), pp. 42-48. Emphasis on the positive links between Judaism and science contributed greatly to the early stages of the "Baal Teshuvah" movement.

55 *Derekh Emunah* was the second volume of R. Menahem Mendel's non-halakhic writings to be published. The first was *Derekh Miẓvotekha* (Poltava, 1911).

CABALE, SCIENCE ET PHILOSOPHIE DANS LE
COMMENTAIRE SUR LA MISHNA DE TIFÉRET ISRAËL

Le 12 Heshvan 5749, lorsque la mort l'a frappé, André Neher était en train de terminer une étude qu'il voulait être sa contribution au recueil préparé par l'Université Bar-Ilan en l'honneur du Grand Rabbin Safran. Il en avait écrit la presque totalité.

Cette étude était le fruit d'un approfondissement sur le commentaire de Tiféret-Israël, approfondissement dont il avait fait profiter les élèves qui se réunissaient régulièrement chez lui les jeudis soirs. C'est grâce à leur aide que le paragraphe qui manquait encore à la fin de la première partie, a pu être rédigé. Il a été placé ici entre crochets.

Le profond respect et la grande admiration qu'André Neher portait au Grand Rabbin Alexandre Safran exigeaient que soit publiée cette étude qui lui était dédiée et qui a occupé l'auteur pendant les dernières semaines de sa vie.

Le commentaire *Tiféret Israël* sur la Mishna, dont l'auteur est Rabbi Israël ben Gedalya Lifschitz (1782-1860), est devenu rapidement l'égal de ses grands prédécesseurs, les commentaires de Rachi, de Maïmonide, de Rabbi Ovadia Bertinoro et du Baal Tosafot Yom-Tov. Composé au milieu du XIXe siècle, il reprend, en une vaste mise au point, toute l'ample substance exégétique et halakhique des siècles antérieurs, mais il les dépasse par une confrontation constante avec des problèmes que l'on ne pouvait pas connaître auparavant. Par *Tiféret Israël*, la Mishna porte courageusement son regard vers le monde moderne et mène avec lui un dialogue que je n'hésite pas à qualifier de systématique.

Ce dialogue a ses projections sur le plan de la *halakha* évidemment, mais

הקתדרה לחקר הקבלה ע"ש הרב ד"ר אלכסנדר שפרן

עלי שפר

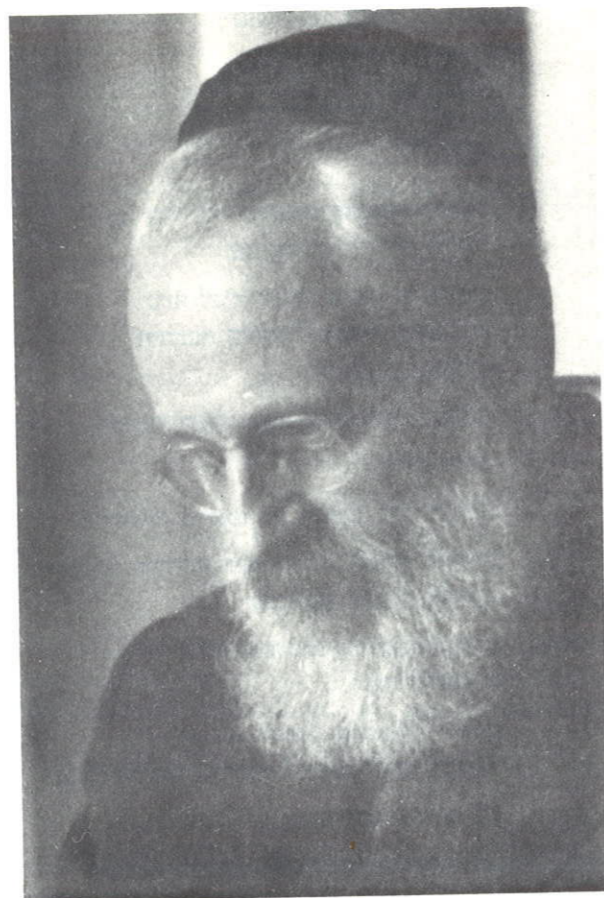
מחקרים בספרות ההגות היהודית

מוגשים לכבוד הרב ד"ר אלכסנדר שפרן

עורך
משה חלמיש

הוצאת אוניברסיטת בר-אילן

הרב ד"ר אלכסנדר שפרן
Rabbi Dr. Alexandre Safran

מערכת
משה אידל • אברהם נוריאל

הספר יוצא לאור בסיועם הנדיב
של מר ברוך והגב' רות רפפורט

מסת"ב 9-114-226-965 ISBN

©

כל הזכויות שמורות לאוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן
נדפס בישראל תש"ן
בדפוס אחוה בע"מ, ירושלים

תוכן העניינים

7	"איש חי רב פעלים"	צבי ארד
9	פתח דבר	משה חלמיש
	"טעמי העופות הטמאים" לר' דוד בן יהודה החסיד ומשמעותם	משה אידל
11	'מלוא כל הארץ כבודו' ו'כל אדם' בין תחיה רוחנית לתמורה חברתית בראשית החסידות	רחל אליאור
29	החסידות ברומניה ויחסה לארץ-ישראל	יצחק אלפסי
41	מצוה קלה	אלון גושן-גוטשטיין
51	אכילת דגים בשבת — טעמים ופשריהם	משה חלמיש
67	לשאלת מחברו של "ביאור הסודות לראב"ע" המיוחס ליוסף אבן-כספי	חנה כשר
89	פרנץ רוזנצווייג כמתרגם ופרשן של ר' יהודה הלוי	אסתר סטרובינסקי-שפרן
109	פירושי הרמב"ם למשלי א ו — "להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם"	שרה קליין-ברסלבי
121	על הוויות אביי ורבא	שלום רוזנברג
133	המגמה האנטי-רציונלית בתנועת המוסר	תמר רוס
145	פרוש אפיסטמולוגי למסכת אבות ג יז, בבא שלישי	אהרן שאר-ישוב
163	הגאולה האינדיבידואלית במשנתו של הרב י"ד סולובייצ'יק	דב שוורץ
175		

English and French Section

Zvi Arad	Foreword	7*
Moshe Hallamish	Preface	9*
Eliane Amado Levy-Valensi	Idéologie et Judaïsme	11*

"איש חי רב פעלים"

זכות מיוחדת נתגלגלה לידי להיות שותף בהגשת ש"יובל, "עלי-שפר", לרב ד"ר אלכסנדר שפרן שליטי"א, בהגיעו לגבורות. משופע האיש בתורה ובמעש. במשך שנים ארוכות הקדיש עצמו לציבור, בהגות ובמנהיגות, ועתה באו מכבדיו ונקבצו מכל קצווי-ארץ להביע ב"עלי-שפר" הערצתם וחיבתם לו.

הרב ד"ר אלכסנדר שפרן נולד ברומניה בי"ח באלול תר"ע (1910), לאביו הרב בצלאל זאב זצ"ל, המכונה הגאון מבאקוי.

בפברואר 1940, נבחר כרב ראשי ("רב הכוללי") ליהודי רומניה, ופעל רבות למען החינוך, הדת ובטחונם של היהודים שם. בתקופת השואה עסק בפעילות מחתרתית לביטול גזירות גירוש ולהצלתם של היהודים.

בשנת 1948 גורש מרומניה בשל מאמציו לבלום את התקפות הקומוניסטים והייבסקציה, שלחמו נגד המסורת היהודית, ובפרט נגד הציונות, וסמוך לכך נתמנה להיות הרב הראשי לגינבה.

הרב שפרן, בנוסף להיותו גדול בתורה, חיבר ספרים שונים בקבלה ובמחשבת ישראל. שימש כמרצה לפילוסופיה יהודית באוניברסיטת גינבה, וזכה למוניטין בינלאומי.

ספר זכרונותיו שיצא מטעם "יד ושם" באנגלית, תורגם מאוחר יותר לצרפתית ועורר ענין רב.

בשנת תש"ם הוקמה באוניברסיטת בר-אילן הקתדרה לחקר הקבלה על שמו של הרב ד"ר שפרן, ובראשה עומד פרופסור משה חלמיש.

ספר זה, שענינו כולו במחשבה היהודית, מוקדש בחיבה ובהערצה לרב ד"ר אלכסנדר שפרן בהגיעו לגבורות, ע"י תלמידו מר ברוך רפפורט, ד"ר לשם כבוד מטעם אוניברסיטת בר-אילן.

אני חש שמחה גדולה, שפרי הרוח של אנשי האוניברסיטה, בשיתוף עמיתים בארץ ובחוי"ל, מוגש כשי לאיש הראוי להוקרת כולנו.

ברכות לעושים ולמעשים.

פרופסור צבי ארד
רקטור ונשיא בפועל
של אוניברסיטת בר-אילן

Jacob I. Dienstag	Christian Translators and Editors of Maimonides' Works — A Bio-Bibliographical Survey	21*
Paul B. Fenton	La Hierarchie des Saints dans la Mystique Juive et dans la Mystique Islamique	49*
Maurice-Ruben Hayoun	Ibn Bājja et Moïse de Narbonne — 'Iggeret ha-Petirah'	75*
Howard Kreisel	The Place of Man in the Hierarchy of Existence in the Philosophy of Ibn Gabirol and Maimonides	95*
Naftali Loewenthal	"Reason" and "Beyond Reason" in Ḥabad Ḥasidism	109*
André Neher	Cabale, Science et Philosophie dans le commentaire sur la Mishna de Tiféret Israël	127*
Bezalel Z. Safran	Maimonides and Aristotle on Ethical Theory	133*
Yochanan Silman	Revealed Religions in the Thought of Judah Halevi: A Systematic Presentation	163*
Elie Wiesel	Rabbi Yoḥanan and Resh-Lakish	175*
Elliot R. Wolfson	Letter Symbolism and Merkavah Imagery in the Zohar	195*